

Наталія МИСАК

*кандидат історичних наук, доцент
старший науковий співробітник відділу нової історії України
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
старший науковий співробітник
КЗ ЛОР «Львівський історичний музей»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8685-9566>
e-mail: natalia_mysak@ukr.net*

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФОРМА ДОКУМЕНТУВАННЯ ВІЙНИ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ (НА ПРИКЛАДІ ВИДАВНИЧОГО КООПЕРАТИВУ «ЧЕРВОНА КАЛИНА»)¹

Проаналізовано проблему документування участі українців у Першій світовій війні, їх героїзму, жертвності в боротьбі за свою свободу як важливу складову історичної пам'яті. Наголошено, що в міжвоєнний період входження українських земель до складу різних державних утворень негативно позначилося на формуванні національної пам'яті. Зауважено, що в жодному з них на офіційному рівні не стимулювали цілеспрямовані кроки з документування ролі українців у бойових діях 1914–1918 рр. Акцентовано увагу на громадській ініціативі, зокрема зі середовища ветеранів, із фіксування подій воєнного лихоліття на полі бою, у запіллі (тилу) та зоні окупації російською армією. Простежено процес документування воєнних звитяг українців від зародження ініціативи ще 1914 р. до практичного втілення в повоєнний час, а також визначено соціальний портрет реалізаторів та основні джерела фінансової підтримки цього задуму.

На прикладі видавничого кооперативу «Червона калина» проаналізовано особливості увічнення пам'яті про участь українців, зокрема бійців Легіону УСС, у Першій світовій війні, у визначних битвах на г. Маківка, під Галичем, Бережанами, під г. Лисоня, над р. Стрипа тощо. Розглянуто основні видавничі проєкти кооперативу, пов'язані з документуванням героїзму українців. Значну увагу приділено напрямам діяльності місячника «Літопис Червоної калини» та річника «Історичний календар-альманах Червоної калини», що перетворилися на справжній архів мемуарної, науково-популярної, художньої літератури про військові звитяги українців. Простежено, що на їхніх сторінках систематично популяризували питання участі українців у збройних формуваннях на різних фронтах, тилового забезпечення війська, перебування під російською окупацією, у концентраційних таборах для біженців/виселенців, у полоні й на засланні.

¹ Стаття підготовлена за сприяння Національного фонду досліджень України в межах виконання проєкту «Історична пам'ять українців в умовах війни: від конфронтації до консолідації» (реєстраційний номер – 2023.03/0207).

Розглянуто жанрові особливості документування, репрезентовані не лише мемуаристикою, а й художньою прозою, історичними розвідками/нарисами, публіцистикою та поезією. Акцентовано увагу на публікації численного ілюстративного матеріалу з часу Великої війни, зокрема світлин січових стрільців, їх повсякдення на фронті й заплілі, також картин, малюнків, замальовок учасників Пресової квартири. Проаналізовано роль цих видань у меморіалізації зв'язг українців через публікацію локальних мартирологів загиблих героїв, некрологів, звітів із відкриття пам'ятних знаків на честь полеглих героїв, на місці визначних битв, упорядкування персональних і братських поховань тощо.

Ключові слова: історична пам'ять, документування, війна, меморіалізація, спогади, історичні розвідки, Українські січові стрільці, герой, видавничий кооператив «Червона калина», «Літопис Червоної калини», «Історичний календар-альманах Червоної калини».

Початок російсько-української війни з її гібридними технологіями, особливо інформаційною складовою, спрямованою на дискредитацію українства, його національних традицій й історичної пам'яті, актуалізував у суспільному дискурсі проблему документування війни та використання зафіксованих фактів, подій, думок для, по-перше, створення цілісного та релевантного уявлення про війну, її причин й перебігу, по-друге, здійснення правосуддя над військовими злочинцями, по-третє, належного вшанування героїв/жертв. У сучасному світі практикують кілька видів документування: історичне, публіцистичне, мистецьке, аудіо-, фото- і відео-документування, мемуаристика та створення его-документів із висвітленням у них суб'єктивного досвіду війни тощо. Однак усі вони відіграють важливу роль у формуванні індивідуальної і суспільної пам'яті, відтак національної ідентичності. Фіксація свідчень про війну для українців не є новим феноменом, про що свідчить досвід низки громадських ініціатив, реалізованих у першій половині ХХ ст. Вони не лише акумулювали значний матеріал про участь українців у Першій світовій війні, їхній досвід національно-визвольної боротьби, а й напрацювали методологічну базу збору свідчень, які в подальшому стали основою об'єктивного, позбавленого ідеологічних штампів, трактування національної історії. Тому завдання сучасних дослідників – активно використовувати досвід попередників для максимально ґрунтовного й різнобічного фіксування подій і злочинів війни, героїзму та жертвовності українців, що стали на захист своєї свободи.

На жаль, проблема історичних традицій документування війни в Україні, а також використання зібраних матеріалів у подальших наукових дослідженнях не достатньо висвітлена в сучасній науці. Навіть видавничі проекти чи громадські організації, які займалися збором свідчень про Першу світову війну та роль у ній українства, вивчають радше з погляду їх публіцистичної чи/та просвітницької діяльності. Серед таких публікацій варто назвати дослідження Валентини Передирій (Передирій, 2009, с. 666–673), Надії Любовець (Любовець, 2022а; Любовець, 2022b; Любовець, 2024, с. 236–250), Ірини Дружкової (Дружкова, 2019, с. 92–98). Ролі перших військових журналістів у фотодокументуванні війни присвячена стаття Романа Ратушного (Ратушний, 2021, с. 21–27).

Мета статті – на прикладі видавничого кооперативу «Червона калина», що функціонував у Львові в міжвоєнний період, комплексно проаналізувати національні

традиції документування війни, розглянути основні видавничі проєкти, спрямовані на збір, систематизацію й архівування даних про події, факти та особистий досвід українців у роки Першої світової війни, спробувати визначити ступінь важливості зібраного матеріалу для подальших наукових досліджень, едукації молодших поколінь, доцільність/ефективність його використання у процесі формування історичної пам'яті та національної ідентичності.

Ініціатива документування воєнних звітів українців і меморіалізації героїв/жертв, полеглих у Першій світовій війні, виходила зі середовища національно свідомого громадянства, зокрема січового стрілецтва. Саму ідею фіксувати події воєнного лихоліття, фронтове й тилове повсякдення січових стрільців, життя населення (де) окупованих територій, за твердженням Івана Іванця, запропонували Григорій Коссак, Богдан Герасимів і він сам ще наприкінці 1914 р. Відомо, що І. Іванець у грудні того ж року навіть відлучався «з фронту на Бескиди до Мукачева та закупив фотографічний апарат, щоб освітлити ним події з життя УСС [Українських січових стрільців – *Н. М.*] на фронті» (Іванець, 1934, с. 5). Захоплення декого зі стрільців фотографією, спонукало їх фіксувати події, очевидцями, яких вони були. Авторами більшості світлин були члени Пресової квартири², зокрема «Артистичної горстки»³. Варто зауважити, що вони не просто документували війну, а й публікували фото на шпальтах різних видань. Частина світлин, які зробили вояки, у 1916 р. склала основу експозиції, присвяченої Українському легіону («Ukrainische Legion») у межах Військової виставки («Kriegsausstellung») у Відні.

Проблема документування воєнних звітів українців знову постала перед громадськістю після закінчення війни. Одним із чинників, що її актуалізував, стали повоєнні географічні трансформації в Центральній-Східній Європі, зокрема розпад Габсбурзької імперії, поява нових національних держав та суспільно-політичні й соціокультурні наслідки таких кроків для національних меншин. Самостійницькі й соборницькі ідеї українців, на відміну від поляків, не знайшли підтримки у світовій громадськості. Відновлена Польська Республіка, до складу якої ввійшли Галичина й Західна Волинь, на державному та регіональному рівнях не підтримувала меморіалізацію і героїзацію українських воїнів, що полягли в Першій світовій війні. Тому відповідальність за належне їхнє вшанування ініціювала й цілком фінансувала українська суспільність, яка усвідомлювала важливість таких кроків у процесі формування і збереження історичної пам'яті та національної ідентичності.

Відтак у середовищі колишніх вояків УСС та УГА (Української галицької армії)

² Пресова квартира – допоміжна культурно-просвітня формація УСС, яка постала на початку 1915 р. Первісно мала на меті збирати матеріали до історії січового стрілецтва, зберігати його традиції. З часом перетворилася на своєрідний центр духовного і культурно-просвітнього життя Легіону. Мала осередки на фронті, у Коші й Вишколі УСС. Фронтний осередок більшу увагу приділяв саме документуванню війни (через фотографування боїв, щоденного життя стрілецтва, інтерпретацію воєнного лихоліття за допомогою живопису, літературної та музичної творчості), кошовий акцентував діяльність над поглибленням освіти вояків, рівня їх національної свідомості (через заснування читальні й бібліотеки, курсів для неписьменних, стрілецької гімназії, низки часописів тощо). Членами Пресової квартири були: Іван Іванець, Осип Сорохтей, Теофіл Мелень, Осип Назарук, Микола Угрин-Безгрішний, Осип Курилас, Лев Лепкий, Василь Оробець, Антін Лотоцький та ін.

³ «Артистична горстка» – польовий відділ Пресової квартири УСС. До нього належали поети Роман Купчинський і Лев Лепкий, мистці Іван Іванець, Осип Курилас і Лев Гец, фотографі Теофіл Мойсейович і Василь Оробець, композитор Михайло Гайворонський тощо.

виник задум якнайповніше задокументувати військову звияту та боротьбу українців за свою державність, заснувавши для цього військово-історичне видавництво під назвою «Червона калина», яке функціювало як кооператив з обмеженою відповідальністю. Установчі збори видавництва відбулися в липні 1921 р., а свою діяльність воно розгорнуло наступного року. Керівними органами «Червоної калини» були наглядова рада, яку очолював колишній комендант куреня УСС, отаман УГА Степан Шухевич, та управа з п'яти членів. Видавництво публікувало мемуари визначних діячів, оглядові, історичні, літературні твори, «що насвітлювали змагання українського народу до самостійного державного життя» (Качор, 1983, с. 9–10), з особливим акцентом на військовій звияті і героїзмі. Редактором видань кооперативу спершу був Роман Купчинський, а згодом – Лев Лепкий.

Більшість опублікованих матеріалів стосувалися періоду Української революції, втім були мемуари, розвідки й художні твори про події Першої світової війни. В різні роки у видавництві побачили світ: п'ятитомник «Спомини з Українсько-Галицької армії (1918–1920)» (1929), спогади Олени Степанів «Напередодні великих подій: Власні переживання і думки 1912–1914 рр.» (1930) про становлення січового руху в Галичині, підготовку до війни серед української суспільності краю, особистий вибір авторки вступити до лав УСС і вирушити на фронт, видання Юрія Шкрумеляка «Поїзд мерців: картини жертв і трудів» (1922), Софії Тобілевич «Рідні гості: спогади з побуту Українських січових стрільців на Степовій Україні» (1922) про перебування і культурно-освітню роботу січовиків на Херсонщині, а ще чимало історичних праць та літературних творів, зокрема трилогія Романа Купчинського зі стрілецького життя «Заметіль» (1928), історичні повісті Богдана Лепкого «Сотниківна» (1927), Олеся Бабія «Перші стежі» (1931), гумористична поема Антіна Вільшенка «Життя і пригоди Цяпки Скоропада» (1926), п'єса для дітей про стрілецьке життя Левка Лепкого «Сон Івасика» (1922) тощо (Качор, 1983, с. 11–12).

Наймасштабнішим проєктом кооперативу були два видання, приурочені 20-річчю створення Легіону УСС. Вони мали на меті героїзувати і популяризувати роль цього військового утворення. З початку 1934 р. кооператив розпочав активну роботу з підготовки «Історії УСС» та «Альбому УСС» (назви робочі). За задумом видавців, ці книжки мали вражати монументальністю і ґрунтовніше висвітлити діяльність січового стрілецтва, показати його роль у боротьбі з ворогом у роки Великої війни та в реалізації української національної ідеї. А «Альбом» мав перетворитися на настільну книжку кожної української хати. Кооператив «Червона калина» заздалегідь звернувся до населення краю, емігрантських осередків за кордоном із проханням долучати документальний та ілюстративний матеріал (особливо світлини). До роботи над виданнями були залучені: художник Іван Іванець (для пошуку й опрацювання фотоілюстрацій), історик Іван Кревецький, а також Роман Купчинський, Осип Назарук, Богдан Гнатевич та ін. До підготовки також долучилася й видавнича секція комітету, що займався підготовкою до відзначення ювілею УСС (ЦДІАЛУ-2, арк. 18–20). Зрештою, фотоальбом побачив світ у Львові 1935 р. У ньому були опубліковані унікальні світлини не лише фронтового життя стрільців, а й тилових буднів (санітарної служби і польових шпиталів, господарської частини, кухні, дровітні, Пресової квартири, капеланів і духовного життя вояків, відзначення різних свят тощо) (Гнатевич, Лепкий, Німчук, 1935, с. 1–160). Натомість історія УСС вийшла двома окремими книжками. Перша – 1936 р. під назвою «Історія легіону Українських Січових Стрільців.

1914–1918 з 99 світлинами і 23 схемами» авторства Осипа Думіна⁴. Друга – результат спільної праці Василя Кучабського, Марка Безручка та Євгена Коновальця, продовження першого тому і стосувалася участі УСС у подіях Української революції. Вона вийшла 1937 р. під назвою «Золоті Ворота. Історія Січових стрільців 1917–1919». Особливостями цих праць був значний ілюстративний матеріал (другий том налічував 198 світлин), який на сьогодні є унікальним, адже в силу історичних обставин частина оригіналів фотографій втрачена.

У 1938 р. кооператив розпочав роботу над підготовкою до друку другого фундаментального видання з історії національних військових формувань – «Альбому УГА», приуроченого 20-річчю походу військ Української Народної Республіки (УНР) на Київ, що мав стати продовженням і завершенням фотоальбому «Українські Січові Стрільці, 1914–1920». Масштабність задуму організатори оприлюднили у зверненні до населення: «Змаганням впорядчиків книги буде віддати розвій воєнних подій в їх хронологічному порядку на тлі організаційної та державницько-творчої праці та історію УГА від перших початків до кінця на еміграції в ЧСР» (ЦДІАЛУ-1, арк 2). Попри складність поставлених завдань (брак систематизованих архівних матеріалів, ілюстрацій), видавці усвідомлювали важливість задуму й необхідність його втілення. Тому практично відразу ж звернулися до учасників національно-визвольних змагань із закликом надсилати «заховані матеріяли, документи та світлини, шкіци і рисунки та доповнити таким чином досі зібраний матеріял» (ЦДІАЛУ-1, арк 2). Але намір видати альбом до кінця 1938 р. через певні суспільно-політичні обставини здійснити так і не вдалося.

Найуспішнішими проєктами кооперативу з документування війни стали щорічник «Історичний календар-альманах Червоної калини» (1921–1939) та щомісячник «Літопис Червоної калини» (1929–1939). Перший часопис до 1925 р. виходив під назвою «Календар Червоної калини», а згодом – як «Історичний календар-альманах Червоної калини». Його редагували колишні старшини УСС Лев Лепкий, Олександр Навроцький та Іван Іванець. Змістове наповнення видання охоплювало публікації, присвячені подвигам вояків УСС та УГА, окремим постатям військових і громадсько-політичних діячів, учасників Української революції, історії визвольних змагань українців. Загалом, контент часопису представлений різножанровими групами текстів: художня література, мемуари, біографічні матеріали (некрологи, нариси, біографії), історичні огляди, матеріали й документи. Тематично більшість публікацій присвячена періоду визвольних змагань (1917–1920). Однак у кожному висвітлювали і проблему участі українців у Першій світовій війні. Цей сегмент матеріалів здебільша був репрезентований мемуарами. З-поміж них варто назвати спогади Івана Гижі про його службу у 5-му курені 33-го стрілецького австрійського полку, комплектуваному

⁴ Осип Думін (1893–1945) – сотник УСС та Армії УНР, письменник. Народився у с. Грушів на Дрогобиччині. Навчався у Львівському університеті. У 1914 р., перервавши навчання, вступив до лав УСС. У 1915 р. потрапив у російський полон, звідки разом з іншими галичанами на початку 1918 р. організував втечу. У Києві долучився до куреня УСС. 1919 р. потрапив у польський полон, звідки втік до Чехословаччини. На еміграції захопився комуністичними ідеями. У 1920 р. виїхав до Москви, а звідти до Петрограда, потім деякий час жив у Харкові й Умані. Розчарувавшись у політиці більшовиків, 1922 р. повернувся в Галичину, навчався у Таємному університеті у Львові. Згодом емігрував до Німеччини, де очолив відділ розвідки Української військової організації (УВО). Арештований Народним комісаріатом внутрішніх справ (НКВС) у Гданську (Республіка Польща), страчений у травні 1945 р.

переважно українцями, на Албанському фронті (Гижа, 1927, с. 58–64), Богдана Гнатевича про бої під Лисонею (Гнатевич, 1935, с. 30–32), Олени Губчак про особисті переживання жінки під час війни, горе і біль утрат рідних на війні (Губчакова, 1935, с. 55–56). На сторінках календаря-альманаху часто публікували й художні твори, у яких піднімали теми життя в окупації, фронтових буднів, повосенних реалій, адаптації до мирного життя, морально-психічного стану вояків. Наприклад, оповідання Василя Софроніва «Інвалід» присвячено проблемі посттравматичного синдрому у військових, його несприйняття й нерозуміння в тогочасному суспільстві. Головний герой твору Павло Бардега, переживши важку контузію, цілковито втратив інтерес до життя. Водночас зіштовхнувся з насмішками й кпинами односельців, цькуванням із боку родини, яка «терпіла» його лише заради соціальних виплат по інвалідності. Зрештою, таке існування спровокувало в колишнього вояка неконтрольовані вияви агресії, що закінчилися навмисною пожежею в домі (Софронів, 1935, с. 56–61).

«Літопис Червоної калини», за задумом засновників, мав бути популярним виданням, розрахованим на широку читацьку аудиторію, виходити у формі ілюстрованого щомісячника з історії та побуту. Проте доволі швидко перетворився на військово-історичний журнал. До 1934 р. його спільно редагували поручник УСС, письменник та журналіст Лев Лепкий і Василь Софронів-Левицький, також колишній січовий стрілець, письменник і публіцист; упродовж 1935–1939 рр. – лише останній.

Редактори обох часописів, та й члени видавничого кооперативу загалом, здебільша колишні учасники Першої світової війни й Української революції, усвідомлювали виняткову роль історичної пам'яті для формування національної самосвідомості, ідентичності українського населення краю, особливо молоді. Тому вважали в умовах бездержавності документування історії першого українського військового формування, його визначних постатей, звитяги героїв, їхньої боротьби за свободу і незалежність головними завданнями видань. Адже широка джерельна база уможливить у майбутньому дослідити минуле, дати йому об'єктивну оцінку з перспективи саме українців, а не представників інших народів/націй. Колишні вояки також розуміли багатющий потенціал свідчень про воєнну звитягу для едукції майбутніх поколінь, формування у них патріотизму, історичної пам'яті як підґрунтя національної тожсамості. Редактори навіть відчували відповідальність за цей сегмент роботи: «Наших змагань, наших досягнень, довгих і кривавих зусиль не сміємо пустити в непам'ять. Ми мусимо їх в цілій їх величч як найвірніше зберегти. Зокрема, творців минулої великої історичної доби кличе обов'язок – взиває до списання всіх цих стремлінь, всіх подвигів, злиднів і радощів, щоб тим способом зібрати в одну велику скарбницю все те, що в майбутньому стане невичерпаним жерелом самосвідомості, стане національним євангелієм для грядучих поколінь» (Зберігаймо, 1930, с. 2)

Відтак редактори зосередили увагу на зборі свідчень про війну як у формі мемуарів, так і розвідок чи/або літературних творів. Вони прагнули трансформувати індивідуальну пам'ять, мемуарно-емпатичний досвід очевидців війни та звитяги українців у соціальну пам'ять, що передаватиметься майбутнім поколінням і відіграватиме виняткову роль у формуванні національної ідентичності. Втіленню цих намірів сприяла різножанровість часописів, їхня орієнтація на широку читацьку аудиторію. У першому випуску «Літопису Червоної калини» у зверненні до читачів вказано, що видання «буде передусім історично висвітлювати і звеличувати визвольні змагання українського народу в недавньому минулому і з цією метою буде містити історичні

розвідки, спомини, оповідання і т. п., писані у тому дусі. Журнал буде містити знімки, які можуть причинитися до зілюстрування наших змагань» (ЛЧК-1, 1929). Часопис проголошував своєю метою збір різноманітних свідчень про воєнне і повоєнне лихоліття, їх систематизацію, публікацію, популяризацію серед населення. З цього приводу редколегія зазначала: «Нашим головним завданням було, перш за все, зберігати друком історичні матеріали, розкинені поки що в пам'яті учасників нашого недавнього минулого і в такім сирім виді давати їх до розпорядження наших теперішніх та майбутніх істориків. Притому, журнал наш повинен був своїм змістом плекати у своїх читачів традицію, зберігати її як цінність майбутнього» (На порозі, 1931, с. 2).

Для інформативного наповнення видання редакція періодично зверталася до очевидців війни із закликом документувати свій досвід і переживання у формі мемуарів. Вона навіть запропонувала орієнтовну для документування тематику, що охоплювала 69 пунктів, зокрема: історія УСС від заснування до 1 листопада 1918 р.; особливості мобілізації в Галичині й поза нею; функціонування збірних станиць за межами краю; епізоди героїзму вояків; некрологи; біографії героїв, особливо полеглих на полі бою; санітарні відносини; дезертирство й звільнення з армії; злочини і «гешефтарства» в армії; полонені і воєнна здобич; життя в полоні, описи втеч із неволі; жінка в армії; стрілецький гумор; військова освіта на еміграції; психічний стан вояків під час кампаній і бив тощо. Водночас редактори акцентували, що спогади «може писати кожний, хто тільки вміє писати. Все-таки всякий фахівець знає найліпше справи свого фаху і тому при описуванні різних подій найкраще вийдуть з-під його пера ті справи, на яких він визнається. Тому фронтовик повинен описувати події з фронту, організатор запілля – про організацію етапу, інтендант – про постачання і т. п.» (На порозі, 1931, с. 2–3). Також вони просили якнайповніше ілюструвати свої розповіді світлинами і малюнками.

Опубліковані в «Літописі Червоної калини» мемуари переважно репрезентовані у формі т. зв. спогадів «малих форм», спогадів-зіміток про якусь конкретну, обмежену часово-просторовими характеристиками, подію (Передирій, 2009, с. 670). Матеріали доволі різні: деякі розкривають суб'єктивну думку, емоції й почуття автора, інші – максимально об'єктивовані, наближені до жанру історичного огляду, позбавлені оціночних суджень. З-поміж найбільш висвітленої тематики варто назвати сюжетні лінії про початок війни (Миколаєвич, 1935a; Миколаєвич, 1935b; Миколаєвич, 1935c; Горбовий, 1934, с. 9–11; Чайковський, 1931, с. 13–14), найважливіші битви за участю УСС (Гончарик, 1936, с. 20–23; Гончарик, 1937, с. 9–11), вишкіл і моральний дух воїнів (Гнатевич, 1934, с. 5–9). Подекуди мемуари відображають складні, трагічні для самого автора моменти війни, пронизані болем усвідомлення неминучості, страху, безпорадності, безвихідності чи навіть несприйняття реальності. Варто згадати уривок зі спогадів угорського старшини Гета Герцега (Geta Herceg) про його перебування у форті в с. Селиська (тепер – Перемишльський повіт Підкарпатського воєводства, Республіка Польща) у жовтні 1914 р., де російські війська, потрапивши в оточення гонведів (угорська піхота), були розбиті. Найбільш гнітюче враження справили численні трупи, що кілька тижнів розкладалися. Спогади атмосферні, вражають драматизмом війни, а водночас передають складний емоційно-почуттєвий і психічний стан вояків: «Тяжка це була робота ховати трупів з дротяних засіків. Коли висвободилося їх з колючих дротів з одного боку, то вони ще глибше замотувалися з другого. Це була праця просто понад людські сили; не тільки вдихувати увесь час сморід гниючих

трупів, але і безустанно бачити перед собою голови з отвореними кривавими ротами, заверненими очима, пошарпаними ногами, подертими руками і раменами. Деколи здавалося, що все це тільки паноптікум, що такі річі в дійсності неможливі. Я зловився за голову і питав себе: чи це все правда? Задух смерти, що уносився довкола мене, дав мені відповідь» (Трупи, 1930, с. 9).

Інші блоки мемуаристики становлять спогади про діяльність різних структурних підрозділів Легіону УСС, зокрема санітарної та патронатної служб (Матвійчукова, 1931, с. 2–3), технічної сотні (Патерин, 1934, с. 2–4), Пресової квартири (Лотоцький, 1937, с. 7; Лотоцький, 1937, 3–5), а також про основні напрями культурно-просвітньої роботи стрільців: оркестр (Гайворонський, 1935, с. 12–14), театр (Гриневич, с. 4–7), стрілецьку карикатуру (Іванець, 1935b, с. 5–6), часопис «Бомба» (Іванець, 1936a, с. 7–9) тощо. Варто згадати і про підняту на шпальтах «Літопису» тему молоді та підлітків на війні, їх героїзм, юнацький максималізм, самозреченість і, зрештою, трагізм загибелі (Лисяк, 1934, с. 2). Особлива цінність цих спогадів у тому, що вони дають змогу цілісно, різнопланово, всебічно дослідити проблему участі українців у війні, її впливу на ідентифікаційні процеси, часто особистісну аксіологічну трансформацію, переосмислення цілей і завдань національної боротьби. Варто погодитися із твердженням Н. Любовець про унікальність цих текстів для розуміння «психології людини, яка жила “на війні”»: дії та думки авторів спогадів, обставини їхнього повсякденного побутування, спонукальні мотиви написання спогадів, їх винятковість для майбутніх поколінь (Любовець, 2024, с. 242). Ба більше, вони дають можливість провести паралелі між людиною війни початку ХХ ст. і сучасними воїнами та цивільним населенням в умовах російсько-української війни, визначити спільні та відмінні риси.

Ще одна проблема, репрезентована спогадами на шпальтах «Літопису», – полон і біженство/виселення. Одна частина мемуарів розкриває складні емоційні переживання, повне вір'яння полонених, безвихідність становища, у якому вони опинилися, невизначеність, бажання повернутися додому (Гончарик, 1938, с. 7–10; Островерха, 1936, с. 15–18; Стечишин, 1932, с. 17–21; Терлецький, 1932a, с. 8–10), а інша – ілюструє згуртованість, самоорганізацію українців у таборах для виселенців і біженців (Олеськова, 1939a, с. 4–7; Олеськова, 1939b, с. 11–15; Терлецький, 1932b; Терлецький, 1932c).

Важлива роль часопису полягала не лише в публікації мемуарів і розвідок про участь українців у війні, а й у фіксуванні процесу меморіалізації її героїв/жертв. Редакція «Літопису» вела постійну рубрику про різні форми вшанування пам'яті про полеглих, зокрема про встановлення пам'ятних хрестів на одиничних похованнях січових стрільців, братських могилах, символічних знаків на місцях битв часу Великої війни, облаштування місць поховання, поминальні богослужіння за участю громадських товариств і політичних діячів, відкриття експозицій/музеїв, присвячених військовим поховань у Відні Івана Німчука. Починаючи розповідь про відомих українців, похованих у столиці Габсбурзької імперії ще з кінця ХVІІ ст., автор значну увагу приділив полеглим у Першій світовій війні, що знайшли вічний спочинок на Цвинтарі Слави (Heldenfriedhof) (Німчук, 1933, с. 6–8). Публікувалися численні фотоматеріали із зображенням меморіалів і пам'ятників українським воїнам, загиблим у роки Першої світової війни. Це, наприклад, світлини пам'ятника полеглим у Рогатині, спорудженого коштом громадянства Рогатинщини (проект інженера-архітектора Романа Грицяя)

(ЛЧК-2, 1929), у Раві-Руській (Пам'ятник, 1936, с. 7–8), стрілецького цвинтаря у Станіславові (ЛЧК-3, 1929), на Янівському передмісті у Львові (ЛЧК-5, 1932), у Золочеві (ЛЧК-6, 1933), пам'ятника стрільцям⁵ у с. Пісочна (тепер – Стрийського р-ну Львівської обл.) (ЛЧК-4, 1931), впорядкованих стрілецьких могил у с. Осердів біля Белза (ЛЧК-7, 1935), с. Борщовичі поблизу Львова (Качор, 1930, с. 19–20), стрільця Осипа Назаркевича в м. Ярослав (ЛЧК-8, 1936) тощо. Варто наголосити на унікальності цих світлин, адже вони в деяких випадках – єдині джерела меморіалізаційної практики українців першої половини ХХ ст., оскільки більшість зображених на них пам'ятних місць зруйнована в роки радянської окупації.

Та й сам часопис велику увагу приділяв меморіалізації та героїзації воїнів УСС. Традиційними були рубрики: «Ті, що відійшли...», де публікували некрологи нещодавно померлих стрільців, та «Посмертні згадки», де вшановували пам'ять раніше полеглих. Окрім того, періодично друкували біографічні силуетки про визначних старшин і вояків УСС та УГА.

Водночас редакція намагалася якнайширше ознайомити читачів із проблемою збереження пам'яті про героїв/жертв «великої війни». Тому постійно інформувала про відкриття експозицій, приурочених подіям війни. Зокрема, доцільно згадати висвітлення такої події, як відкриття наприкінці 1934 р. у приміщенні Національного музею у Львові, приуроченої 20-річчю створення стрілецької формації, виставки під назвою «УСС 1914–1934 рр.». Понад три сотні експонатів (світлина, картини, зокрема й батальні сцени, зброя, обмундирування, військові нагороди, особисті речі стрільців) вражали своєю детальністю і демонстрували бойову звичаю й славу УСС (Іванець, 1935а).

Доволі інформативною в часописі була й рубрика, присвячена діяльності Товариства охорони воєнних могил (ТОВМ)⁶, яке займалося реєстрацією, обліком, впорядкуванням місць поховань українських вояків, їх вшануванням. Читачів періодично інформували про основні напрями роботи організації (Інформація, 1929, с. 11–13; 3 Товариства, 1931, с. 17–18) та її філій, наприклад, у Кракові (Кабарівський, 1930, с. 17), Рогатині (Каменецький, 1930, с. 15), Чорткові (3 діяльності, 1930, с. 11) тощо.

З часом у середовищі колишніх українських вояків і громадських діячів сформувалося чітке усвідомлення необхідності меморіалізації війни як важливої складової формування історичної пам'яті українців. Зокрема, І. Німчук наголошував на винятковій ролі військових поховань у процесі становлення національної самосвідомості, особливо молоді. У статті «Пам'ятники в честь полеглих» він наголошував, що моги-

⁵ Пам'ятник УСС у с. Пісочна був споруджений коштом самих січових стрільців, а фундамент під нього в жовтні 1917 р. освятив митрополит Андрей Шептицький. Згодом пам'ятник зруйнувала радянська влада, відновлений аж 1989 р.

⁶ Товариство охорони воєнних могил – громадська організація, покликана культивувати ідеї пошани до могил українських воїнів, що полягли під час Першої світової війни й Української національної революції, а також опікуватися похованнями, утримувати їх на належному рівні тощо. Засноване у Львові в березні 1927 р. Ареалом своєї діяльності товариство проголошувало територію Польської держави. Першим головою був обраний Броніслав Янів. У різні роки його очолювали: Лев Лепкий, Павло Кривуцький, Юліан Шепарович, Ярослав Гузар. Організація спрямовувала діяльність проти політики комісації воєнних могил, а також на упорядкування могил січових стрільців, передовсім на Янівському та Личаківському кладовищах Львова, встановлення меморіальних знаків на місцях поховання українських вояків (у Рогатині, Золочеві, Раві-Руській тощо). ТОВМ мало широку мережу філій (32) і налічувало близько 3 000 членів. Припинило діяльність 1939 р.

ли українських героїв, що полягли в роки Першої світової війни, – це «наш великий національний скорб, наш найбільший моральний капітал, що його ми винесли з великої світової завірюхи», а меморіали їм – «найважніший, у нас майже самотній засіб для плекання давно перерваної і загубленої, щойно в останніх часах знову нав'язаної історичної традиції» (Німчук, 1927, с. 156).

Традиційною була рубрика про відкриття музеїв чи їхніх структурних підрозділів, присвячених військовій звитязі українців. Значну увагу «Літопис Червоної калини» приділив визначній події – відкриттю відділу воєнно-історичних пам'яток Музею Наукового товариства ім. Шевченка. Редакція опублікувала численні світлина ініціаторів і гостей цієї події, урочистостей із нагоди заснування, експозиції й окремих експонатів. А І. Іванець у статті з нагоди події наголосив на винятковій важливості цього кроку для формування історичної пам'яті, адже в такий спосіб «уфондовуємо пам'ятник героїзмові і посвяти Українських Військ, закріплюємо ідею їх чину та робимо її живою» (Іванець, 1936b). А завдання суспільства вбачав у систематичній роботі над документуванням і музеєфікацією української історії: «Наш обов'язок зберегти те, що ще можна відтворити. При свідомій, плановій праці, зможемо чимало такого зробити, за що будуть нам вдячні майбутні покоління» (Іванець, 1936b). Часопис також публікував інформацію про відкриття/функціонування експозицій/музеїв, присвячених героїзму українських вояків, за кордоном. Більшість таких установ з'являлася завдяки ініціативі й наполегливій праці українських емігрантів. Це, зокрема, Український відділ при Королівському військовому музеї у Брюсселі (Український відділ, 1931, с. 15–16), Музей визвольної боротьби України в Чехословаччині (Музей, 1934, 22–23) тощо.

Отже, документування війни – важлива й невід'ємна складова формування історичної пам'яті, а відтак запорука становлення/збереження національної ідентичності й державності. На початку ХХ ст. завдяки ініціативі колишніх українських вояків був заснований видавничий кооператив «Червона калина», який продовжив і розвинув, започатковані ще в роки Першої світової війни збір та публікацію документальних свідчень і фотографій про військову звитягу, героїзм УСС, життя українського цивільного населення в умовах російської окупації, на заслання й у таборах для біженців/виселенців. Цілеспрямована і скоординована робота з документування подій 1914–1918 рр. із часом перетворила часопис «Літопис Червоної калини» на неофіційний архів участі українців у світовій війні, їх боротьби за свою свободу, на трибуну формування національної пам'яті.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Гайворонський, М. (1935). Перша орхестра УСС. *Літопис Червоної Калини*, 12, 12–14.
- Гижа, І. (1927). Останні дні на альбанському фронті. *Історичний Календар-Альманах Червоної Калини на 1928 рік*, 58–64.
- Гнатевич, Б. (1934). Вишкіл Українських Січових Стрільців. *Літопис Червоної Калини*, 10, 5–9.
- Гнатевич, Б. (1935). Лисоня 1916 – вересень 1936. *Історичний Календар-Альманах Червоної Калини на 1936 рік*, 30–32.
- Гнатевич, Б., Лепкий, Л., Німчук, І. (ред.). (1935). *Українські Січові Стрільці, 1914–1920: [фотоальбом]*. Львів.

Гончарик, Т. (1936). Бої УСС на відтинку Ужока в рр. 1914 і 1915. Уривок зі споминів. *Літопис Червоної Калини*, 1, 20–23.

Гончарик, Т. (1937). Бої УСС на горі Кобилі 1914 р. Уривки зі споминів. *Літопис Червоної Калини*, 10, 9–11.

Гончарик, Т. (1938). Петроград – Гапаранда – Вижиця. 1917–1918. Спогад. *Літопис Червоної Калини*, 12, 7–10.

Горбовий, М. (1934). Під Стриєм. Перший бій УСС сотні Дудинського. *Літопис Червоної Калини*, 3, 9–11.

Гриневиц, Я. (1936). Стрільці на сцені. *Літопис Червоної Калини*, 9, 4–7.

Губчакова, О. (1935). Листи (Воєнні спомини). *Історичний Календар-Альманах Червоної Калини на 1936 рік*, 55–56.

Дружкова, І. (2019). Сатирично-гумористичні часописи українських січових стрільців (на прикладі перших номерів «Червоної калини»). *Галичина*, 32, 92–98. <https://doi.org/10.15330/gal.32.92-98>

З діяльності Філії Т-ва Охорони Воєнних Могил в Чорткові. (1930). *Літопис Червоної Калини*, 3, 11.

З Товариства Охорони Воєнних Могил. (1931). *Літопис Червоної Калини*, 6, 17–18.

Зберігаймо історичні цінності. (1930). *Літопис Червоної Калини*, 10, 2.

Іванець, І. (1934). Пресова квартира УСС. *Історичний Календар-Альманах Червоної Калини на 1935 рік*, 5–11.

Іванець, І. (1935a). Вистава стрілецьких памяток. *Літопис Червоної Калини*, 2, 3–4.

Іванець, І. (1935b). Стрілецька карикатура. *Літопис Червоної Калини*, 3, 5–6.

Іванець, І. (1936a). Великодня «Бомба». *Літопис Червоної Калини*, 4, 7–9.

Іванець, І. (1936b). Почин великого діла. *Літопис Червоної Калини*, 12, 3–4.

Інформація про діяльність Тов. Охорони Воєнних Могил. (1929). *Літопис Червоної Калини*, 3, 11–13.

Кабарівський, Б. (1930). З діяльності Тов. Охорони Воєнних Могил в Кракові. *Літопис Червоної Калини*, 2, 17.

Каменецький, Ю. (1930). З діяльності Тов. Охорони Воєнних Могил. Як вибудовано пам'ятник поляглим в Рогатині. *Літопис Червоної Калини*, 1, 15.

Качор, А. (1930). Могила Героїв в Борщовичах. *Літопис Червоної Калини*, 9, 19–20.

Качор, А. (1983). «Червона Калина»: 60-річчя її славної видавничої діяльності. Вінніпег.

Лисяк, С. (1934). І ми мали малих героїв... *Літопис Червоної Калини*, 2, 2.

ЛЧК-1: *Літопис Червоної Калини*. (1929). 1, 1.

ЛЧК-2: *Літопис Червоної Калини*. (1929). 2, 15.

ЛЧК-3: *Літопис Червоної Калини*. (1929). 3, 11.

ЛЧК-4: *Літопис Червоної Калини*. (1931). 6, 16.

ЛЧК-5: *Літопис Червоної Калини*. (1932). 11, 1.

ЛЧК-6: *Літопис Червоної Калини*. (1933). 1, 11.

ЛЧК-7: *Літопис Червоної Калини*. (1935). 7–8, 9.

ЛЧК-8: *Літопис Червоної Калини*. (1936). 4, 13.

Лотоцький, А. (1937a). Як дійсно було з проводом Пресової Квартири УСС? *Літопис Червоної Калини*, 4, 7.

Лотоцький, А. (1937b). Як дійсно було з проводом Пресової Квартри УСС? *Літопис Червоної Калини*, 11, 3–5.

Любовець, Н. (2022a). Перша світова війна 1914–1918 рр. у мемуарній репрезентації. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 64, 196–211. <https://doi.org/10.15407/nr.64.196109>

Любовець, Н. (2022b). Спогади про війну в сучасному вимірі: інформаційно-комунікативний потенціал. *Biography. Біографіка. Біографістика: електронне наукове видання*, 1, 32–38.

Любовець, Н. (2024). Спогади на сторінках «Літопису Червоної Калини»: джерелознавчий та інформаційно-комунікативний вимір. *Рукописна та книжкова спадщина України*, 4(35), 236–250. <https://doi.org/10.15407/rksu.35.236>

Матвійчукова, Г. (1931). Спомини сестри-жалібниці. *Літопис Червоної Калини*, 9, 2–3.

Миколаєвич, О. (1935a). З мотиною на сонці. Спомини учасника від 7.X до 21.X.1914 р. (Далекойдуча стежа УСС. Вербяз, Лавочне, Сколе, Стрий). *Літопис Червоної Калини*, 5, 9–10.

Миколаєвич, О. (1935b). З мотиною на сонці. Спомини учасника від 7.X до 21.X.1914 р. (Далекойдуча стежа УСС. Вербяз, Лавочне, Сколе, Стрий). *Літопис Червоної Калини*, 6, 12–15.

Миколаєвич, О. (1935c). З мотиною на сонці. Спомини учасника від 7.X до 21.X.1914 р. (Далекойдуча стежа УСС. Вербяз, Лавочне, Сколе, Стрий). *Літопис Червоної Калини*, 7–8, 11–14.

Музей Визвольної Боротьби України. (1934). *Літопис Червоної Калини*, 2, 22–23.

На порозі нового року. (1931). *Літопис Червоної Калини*, 1, 2–3.

Німчук, І. (1927). Памятники в честь поляглих. *Історичний Календар-Альманах Червоної Калини на 1928 рік*. Львів; Київ, 155–158.

Німчук, І. (1933). Українські могили у Відні. *Літопис Червоної Калини*, 11, 6–8.

Олеськова, І. (1939a). Гміндські типи і краєвиди. *Літопис Червоної Калини*, 7, 11–15.

Олеськова, І. (1939b). Перший день у Гмінді. Уривок із споминів. *Літопис Червоної Калини*, 6, 4–7.

Островерха, М. (1936). У московському полоні (1916–1918 рр.). *Літопис Червоної Калини*, 4, 15–18.

Пам'ятник полеглим у Раві Руській. (1936). *Літопис Червоної Калини*, 9, 7–8.

Патерин, І. (1934). Технічна сотня УСС на Лисоні. *Літопис Червоної Калини*, 6, 2–4.

Передирій, В. (2009). Матеріали до вивчення історії ЗУНР на сторінках «Літопису Червоної Калини» (1929–1939 рр.), (1991–1995 рр.): джерелознавчий аспект. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 18, 666–673.

Ратушний, Р. (2021). Українські січові стрільці та їх роль у зародженні національної військової фотожурналістики. *Інтегровані комунікації*, 1(11), 21–27. <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2021.13>

Софронів, В. (1935). Інвалід. *Історичний Календар-Альманах Червоної Калини на 1936 рік*, 56–61.

Стечишин, С. (1932). Зі споминів полоненого. *Літопис Червоної Калини*, 7–8, 17–21.

Терлецький, О. (1932а). 3 життя полонених Українців в Німеччині в 1916 році. *Літопис Червоної Калини*, 7–8, 8–10.

Терлецький, О. (1932б). Як полонені Українці у вєцлярському таборі привитали революцію в 1917 році? *Літопис Червоної Калини*, 11, 6–8.

Терлецький, О. (1932с). Як полонені Українці у вєцлярському таборі привитали революцію в 1917 році? *Літопис Червоної Калини*, 12, 4–5.

Трупи в дротяних засіках. Уривок зі споминів мадярського старшини Гета Герцег про побут в Перемишлі в жовтні 1914 р. (1930). *Літопис Червоної Калини*, 1, 9–10.

Український відділ при Військовим Музею в Брюсселі. (1931). *Літопис Червоної Калини*, 7–8, 15–16.

ЦДІАЛУ-1: Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 316 (видавничий кооператив «Червона Калина» у Львові), оп. 1, спр. 1, 2 арк.

ЦДІАЛУ-2: ЦДІАЛ України, ф. 316, оп. 1, спр. 3, 90 арк.

Чайковський, А. (1931). Як формовано Січових Стрільців у Самбірщині. *Літопис Червоної Калини*, 9, 13–14.

REFERENCES

Haivoronskyi, M. (1935). Persha orkhestra USS. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 12, 12–14 (in Ukrainian).

Hyzha, I. (1927). Ostanni dni na albanskim fronti. *Istorychnyi Kaliendar-Almanakh Chervonoi Kalyny na 1928 rik*, 58–64 (in Ukrainian).

Hnatevych, B. (1934). Vyshkil Ukrainskykh Sichovykh Striltsiv. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 10, 5–9 (in Ukrainian).

Hnatevych, B. (1935). Lysonia 1916 – veresen 1936. *Istorychnyi Kaliendar-Almanakh Chervonoi Kalyny na 1936 rik*, 30–32 (in Ukrainian).

Hnatevych, B., Lepkyi, L., & Nimchuk, I. (Eds.). (1935). *Ukrainski Sichovi Striltsi, 1914–1920: [fotoalbum]*. Lviv (in Ukrainian).

Honcharyk, T. (1936). Boi USS na vidtynku Uzhoka v rr. 1914 i 1915. Uryvok zi spomyniv. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 1, 20–23 (in Ukrainian).

Honcharyk, T. (1937). Boi USS na hori Kobyli 1914 r. Uryvky zi spomyniv. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 10, 9–11 (in Ukrainian).

Honcharyk, T. (1938). Petrohrad – Haparanda – Vyzhnytsia. 1917–1918. Spohad. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 12, 7–10 (in Ukrainian).

Horbovyi, M. (1934). Pid Stryiem. Pershyi bii USS sotni Dudynskoho. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 3, 9–11 (in Ukrainian).

Hrynevych, Ya. (1936). Striltsi na stseni. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 9, 4–7 (in Ukrainian).

Hubchakova, O. (1935). Lysty (Voienni spomyny). *Istorychnyi Kaliendar-Almanakh Chervonoi Kalyny na 1936 rik*, 55–56 (in Ukrainian).

Druzhkova, I. (2019). Satyrychno-humorystychni chasopysy ukrainskykh sichovykh striltsiv (na prykladi pershykh nomeriv «Chervonoi kalyny»). *Halychyna*, 32, 92–98. <https://doi.org/10.15330/gal.32.92-98> (in Ukrainian).

Z diialnosti Filii T-va Okhorony Voiennykh Mohyl v Chortkovi. (1930). *Litopys Chervonoi Kalyny*, 3, 11 (in Ukrainian).

Z Tovarystva Okhorony Voiennykh Mohyl. (1931). *Litopys Chervonoi Kalyny*, 6, 17–18 (in Ukrainian).

Zberihaimo istorychni tsinnosti. (1930). *Litopys Chervonoi Kalyny*, 10, 2 (in Ukrainian).

Ivanets, I. (1934). Presova kvartyra USS. *Istorychnyi Kaliendar-Almanakh Chervonoi Kalyny na 1935 rik*, 5–11 (in Ukrainian).

Ivanets, I. (1935a). Vystava striletskykh pamiatok. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 2, 3–4 (in Ukrainian).

Ivanets, I. (1935b). Striletska karykatura. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 3, 5–6 (in Ukrainian).

Ivanets, I. (1936a). Velykodnia «Bomba». *Litopys Chervonoi Kalyny*, 4, 7–9 (in Ukrainian).

Ivanets, I. (1936b). Pochyn velykoho dila. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 12, 3–4 (in Ukrainian).

Informatsiia pro diialnist Tov. Okhorony Voiennykh Mohyl. (1929). *Litopys Chervonoi Kalyny*, 3, 11–13 (in Ukrainian).

Kabarivskiy, B. (1930). Z diialnosti Tov. Okhorony Voiennykh Mohyl v Krakovi. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 2, 17 (in Ukrainian).

Kamenetskyi, Yu. (1930). Z diialnosti Tov. Okhorony Voiennykh Mohyl. Yak vybudovano pamiatnyk poliahlym v Rohatyni. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 1, 15 (in Ukrainian).

Kachor, A. (1930). Mohyla Heroiv v Borshchovychakh. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 9, 19–20 (in Ukrainian).

Kachor, A. (1983). «Chervona Kalyna»: 60-richchia yii slavnoï vydavnychoï diialnosti. Vinnipeg (in Ukrainian).

Lysiak, S. (1934). I my maly malykh heroiv... *Litopys Chervonoi Kalyny*, 2, 2 (in Ukrainian).

Litopys Chervonoi Kalyny. (1929). 1, 1 (in Ukrainian).

Litopys Chervonoi Kalyny. (1929). 2, 15 (in Ukrainian).

Litopys Chervonoi Kalyny. (1929). 3, 11 (in Ukrainian).

Litopys Chervonoi Kalyny. (1931). 6, 16 (in Ukrainian).

Litopys Chervonoi Kalyny. (1932). 11, 1 (in Ukrainian).

Litopys Chervonoi Kalyny. (1933). 1, 11 (in Ukrainian).

Litopys Chervonoi Kalyny. (1935). 7–8, 9 (in Ukrainian).

Litopys Chervonoi Kalyny. (1936). 4, 13 (in Ukrainian).

Lototskyi, A. (1937a). Yak diisno bulo z provodom Presovoi Kvartyry USS? *Litopys Chervonoi Kalyny*, 4, 7 (in Ukrainian).

Lototskyi, A. (1937b). Yak diisno bulo z provodom Presovoi Kvartyry USS? *Litopys Chervonoi Kalyny*, 11, 3–5 (in Ukrainian).

Liubovets, N. (2022a). Persha svitova viina 1914–1918 rr. u memuaranii reprezentatsii. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 64, 196–211. <https://doi.org/10.15407/np.64.196109> (in Ukrainian).

Liubovets, N. (2022b). Spohady pro viinu v suchasnomu vymiri: informatsiino-komunikatyvnyi potentsial. *Biography. Biohrafika. Biohrafistyka: elektronne naukove vydannia*, 1, 32–38 (in Ukrainian).

Liubovets, N. (2024). Spohady na storinkakh «Litopysu Chervonoï Kalyny»: dzhereloznavchyi ta informatsiino-komunikatyvnyi vymir. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 4(35), 236–250. <https://doi.org/10.15407/rksu.35.236> (in Ukrainian).

Matviichukova, H. (1931). Spomyny sestry-zhalibnytsi. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 9, 2–3 (in Ukrainian).

Mykolaievych, O. (1935a). Z motykoïu na sontse. Spomyny uchashnyka vid 7.X do 21.X.1914 r. (Dalekoiducha stezha USS. Verbiash, Lavochno, Skole, Stryi). *Litopys Chervonoï Kalyny*, 5, 9–10 (in Ukrainian).

Mykolaievych, O. (1935b). Z motykoïu na sontse. Spomyny uchashnyka vid 7.X do 21.X.1914 r. (Dalekoiducha stezha USS. Verbiash, Lavochno, Skole, Stryi). *Litopys Chervonoï Kalyny*, 6, 12–15 (in Ukrainian).

Mykolaievych, O. (1935c). Z motykoïu na sontse. Spomyny uchashnyka vid 7.X do 21.X.1914 r. (Dalekoiducha stezha USS. Verbiash, Lavochno, Skole, Stryi). *Litopys Chervonoï Kalyny*, 7–8, 11–14 (in Ukrainian).

Muzei Vyzvolnoi Borotby Ukrainy. (1934). *Litopys Chervonoï Kalyny*, 2, 22–23 (in Ukrainian).

Na porozï novoho roku. (1931). *Litopys Chervonoï Kalyny*, 1, 2–3 (in Ukrainian).

Nimchuk, I. (1927). Pamiatnyky v chest poliahlykh. *Istorychnyi Kaliendar-Almanakh Chervonoï Kalyny na 1928 rik*. Lviv; Kyiv, 155–158 (in Ukrainian).

Nimchuk, I. (1933). Ukrainski mohyly u Vidni. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 11, 6–8 (in Ukrainian).

Oleskova, I. (1939a). Gmindski typy i kraievdy. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 7, 11–15 (in Ukrainian).

Oleskova, I. (1939b). Pershy den u Gmindi. Uryvok iz spomyniv. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 6, 4–7 (in Ukrainian).

Ostroverkha, M. (1936). U moskovskomu poloni (1916–1918 rr.). *Litopys Chervonoï Kalyny*, 4, 15–18 (in Ukrainian).

Pamiatnyk polehlym u Ravi Ruskii. (1936). *Litopys Chervonoï Kalyny*, 9, 7–8 (in Ukrainian).

Pateryn, I. (1934). Tekhnichna sotnia USS na Lysoni. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 6, 2–4 (in Ukrainian).

Peredyrii, V. (2009). Materialy do vyvchennia istorii ZUNR na storinkakh «Litopysu Chervonoï Kalyny» (1929–1939 rr.), (1991–1995 rr.): dzhereloznavchyi aspekt. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 18, 666–673 (in Ukrainian).

Ratushnyi, R. (2021). Ukrainski sichovi striltsi ta yikh rol u zarodzhenni natsionalnoi viiskovoi fotozhurnalistyky. *Intehrovani komunikatsii*, 1(11), 21–27. <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2021.13> (in Ukrainian).

Sofroniv, V. (1935). Invalid. *Istorychnyi Kaliendar-Almanakh Chervonoï Kalyny na 1936 rik*, 56–61 (in Ukrainian).

Stechyshyn, S. (1932). Zi spomyniv polonenoïho. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 7–8, 17–21 (in Ukrainian).

Terletskyi, O. (1932a). Z zhyttia polonenykh Ukraintsiv v Nimechchyni v 1916 rotsi. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 7–8, 8–10 (in Ukrainian).

Terletskyi, O. (1932b). Yak poloneni Ukraintsi u vetsliarskomu tabori pryvytaly revoliutsiiu v 1917 rotsi? *Litopys Chervonoï Kalyny*, 11, 6–8 (in Ukrainian).

Terletskyi, O. (1932c). Yak poloneni Ukraintsi u vetsliarskomu tabori pryvytaly revoliutsiiu v 1917 rotsi? *Litopys Chervonoi Kalyny*, 12, 4–5 (in Ukrainian).

Trupy v drotianykh zasikakh. Uryvok zi spomyniv madiarskoho starshyny Geta Hertseg pro pobut v Peremysli v zhovtni 1914 r. (1930). *Litopys Chervonoi Kalyny*, 1, 9–10 (in Ukrainian).

Ukrainskyi viddil pry Viiskovim Muzeiu v Briuseli. (1931). *Litopys Chervonoi Kalyny*, 7–8, 15–16 (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAL Ukrainy), f. 316 (vydavnychy kooperativ «Chervona Kalyna» u Lvovi), op. 1, spr. 1, 2 ark. (in Ukrainian). TsDIAL Ukrainy, f. 316, op. 1, spr. 3, 90 ark. (in Ukrainian).

Chaikovskiy, A. (1931). Yak formovano Sichovykh Striltsev u Sambirshchyni. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 9, 13–14 (in Ukrainian).

Nataliia MYSAK

PhD (History), Associate Professor

of the Department of Modern History of Ukraine

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine

Senior Researcher of the MI LRC Lviv Historical Museum

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8685-9566>

e-mail: natalia_mysak@ukr.net

**PUBLISHING ACTIVITY AS A FORM OF DOCUMENTING THE WAR
AND PRESERVING THE HISTORICAL MEMORY OF UKRAINIANS
(ON THE EXAMPLE OF THE PUBLISHING COOPERATIVE
«CHERVONA KALYNA»)**

The problem of documenting the participation of Ukrainians in the First World War, their heroism, and sacrifice in the struggle for their freedom as an important component of historical memory has been analysed. It was emphasized that in the interwar period, the inclusion of Ukrainian lands in various state formations had a negative impact on the formation of national memory. In any of them no purposeful measures at the official level were taken to document the role of Ukrainians in the hostilities during 1914–1918. Attention has been focused on public initiative, in particular among veterans, to record the events of wartime hardships both on the battlefield, in the rear and in the zone of occupation by the Russian army. The process of documenting the military victories of Ukrainians from the inception of the initiative in 1914 to its practical implementation in the post-war period has been traced, and the social portrait of the implementers and the main sources of financial support for this idea have also been determined.

Using the example of the publishing cooperative «Chervona Kalyna», the features of perpetuating the memory of the participation of Ukrainians, in particular, the fighters of the USS Legion, in the First World War, in significant battles on Makivka, near Halych, Berezhany, near Lysoneya, over the Strypa River are analysed. The main publishing projects of the cooperative related to documenting the heroism of Ukrainians are considered. Considerable attention is paid to the areas of activity of the monthly «Chronicle of Chervona Kalyna» and the yearbook «Historical Calendar-Almanac of Chervona Kalyna», which have become a real archive of memoir, popular science, and fiction about the military exploits

of Ukrainians. It was observed that their pages systematically popularized the issues of Ukrainian participation in armed formations on various fronts, logistical support for the army, being under Russian occupation, in concentration camps for refugees/deportees, in captivity, and in exile.

The genre features of documentation, represented not only by memoirs, but also by fiction, historical investigations/essays, journalism and poetry were examined. Attention was focused on the publication of numerous illustrative material from the times of the «Great war», in particular, photographs of Sich riflemen, their daily lives at the front and in the rear, as well as paintings, drawings, and sketches by members of the Press Apartment. The role of these publications in the memorialization of the victories of Ukrainians through the publication of local martyrologies of fallen heroes, obituaries, reports on the opening of memorial signs in honour of fallen heroes at the sites of significant battles, the arrangement of personal and fraternal burials, etc. were analysed.

Key words: historical memory, documentation, war, memorialization, memories, historical research, literary works, Ukrainian Sich Riflemen, hero, publishing cooperative «Chervona Kalyna», «Chronicle of Chervona Kalyna», «Historical Calendar-Almanac of Chervona Kalyna».